

Rivista Italiana di Studi Catalani

La *Rivista Italiana di Studi Catalani*, pubblicata con periodicità annuale in formato cartaceo, è la prima e unica rivista scientifica italiana di catalanistica, finalizzata allo studio e alla riflessione critica sulla cultura catalana in ogni sua manifestazione, nel segno della più ampia interdisciplinarietà. Patrocinata dall'AISC, di cui accoglie l'espressione culturale, è aperta alla comunità scientifica e accademica internazionale e si propone come strumento di diffusione della ricerca individuale e di gruppo, nazionale ed estera, d'incoraggiamento del confronto a livello sovranazionale su temi di ricerca nell'ambito della catalanistica, a partire dalla tradizione epistemologica consolidata per favorire l'avanzamento dei metodi d'indagine e delle conoscenze e per promuovere il rinnovamento della ricerca nel settore attraverso il dialogo costante con altre aree disciplinari. Accoglie contributi scientifici originali e inediti a tema libero (articoli, note, recensioni) e proposte per la sezione monografica di carattere filologico, letterario, linguistico, artistico, storico e culturale in senso lato, con estensione temporale dalle origini alla contemporaneità.

Indicizzazione nei database internazionali:

ANVUR (Classe A), CARHUS Plus, NSD - Norwegian Register for Scientific Journals, Series and Publishers (Level 1), ERIH+, MLA, MIAR - Matriu d'Informació per a l'Anàlisi de Revistes.

Menció de la Delegació del Govern de la Generalitat de Catalunya a Itàlia 2015.

Direzione scientifica

Patrizio Rigobon (Università "Ca' Foscari" di Venezia), Maria Teresa Cabré (Presidente della Secció Filològica dell'Institut d'Estudis Catalans), Claudio VENZA (Università degli Studi di Trieste).

International Advisory Board

Lola Badía (Universitat de Barcelona), Enric Bou (Università "Ca' Foscari" di Venezia), Kálmán Faluba ("Eötvös Loránd" Tudományegyetem, Budapest), Maria Grossmann (Università degli Studi dell'Aquila), Jaume Martí Olivella (University of New Hampshire, Durham, NH), Joan Ramon Resina (Stanford University, Stanford, CA), Roser Salicrú i Lluch (Institució Milà i Fontanals, C.S.I.C. e Institut d'Estudis Catalans, Barcelona), Tilbert Dídac Stegmann (Goethe-Universität, Frankfurt am Main), Giuseppe Tavani (Professore emerito, Università di Roma La Sapienza).

Direzione editoriale

Veronica Orazi (Università degli Studi di Torino)

Redazione

Gabriella Gavagnin (Universitat Central, Barcelona), Silvia Grassi (ERC Executive Agency, Bruxelles), Barbara Greco (Università degli Studi di Torino), Elena Pistolesi (Università per Stranieri di Perugia).

Università degli Studi di Torino

Dip.to di Lingue e Letterature Straniere e Culture Moderne

via Verdi 10 - I-10124 Torino

tel. +39 011 6702000 fax +39 011 6702002

veronica.orazi@unito.it

<https://www.ediorso.it/riscat/index.html>

Pubblicazione periodica annuale registrata presso il Tribunale di Alessandria al n. 32/2015 (4 maggio 2015) ISSN 2279-8781 ANCE 206402

Direttore Responsabile: Lorenzo Massobrio

Rivista Italiana di Studi Catalani

8 (2018)

Edizioni dell'Orso
Alessandria

Volume edito a cura di V. Orazi

pubblicato con contributo di fondi:

Dipartimento di Studi Linguistici
e Culturali Comparati

La Rivista Italiana di Studi Catalani è patrocinata da:

© 2018

Copyright by Edizioni dell'Orso s.r.l.

via Rattazzi 47 – I-15121 Alessandria

tel. +39 0131 252349 fax +39 0131 257567

e-mail: info@ediorso.it

<http://www.ediorso.it>

Realizzazione editoriale e informatica: ARUN MALTESE (biblioteca.bear@gmail.com)

Grafica della copertina: PAOLO FERRERO (paolo.ferrero@nethouse.it)

È vietata la riproduzione, anche parziale, non autorizzata, con qualsiasi mezzo effettuata, compresa la fotocopia, anche a uso interno e didattico. L'illecito sarà penalmente perseguibile a norma dell'art. 171 della Legge n. 633 del 22.04.1941

ISSN 2279-8781

ANCE 206402

ISBN 978-88-6274-867-4

Indice

MARCELLO GRIFÒ	
<i>Maria Montessori e la Catalogna. Pedagogia sperimentale e interazioni sociali a Barcellona (1913-1923)</i>	1
FRANCESC VILANOVA	
<i>1967. Història d'un llibre. "Catalanisme i revolució burgesa" de Jordi Solé Tura</i>	39
JOSEP MURGADES	
<i>Identitat i estructura: les dones altres de "La Ben Plantada"</i>	107
VICENT MARTINES	
<i>Diàlegs interdisciplinaris entre text i imatge. Pintar amb paraules en "Tirant lo Blanch" de Joanot Martorell i en la "Tragèdia de Caldesa" de Joan Roís de Corella: ἔκφρασις, ὑποτύπωσις i εἰρήγεια</i>	127
MIREIA FERRANDO SIMON	
<i>Infantesa i identitat en "Temps d'innocència" de Carme Riera</i>	141
NOTE	
NARCÍS GAROLERA	
<i>Carner, traductor. Assaig de bibliografia</i>	159
ATTUALITÀ	
JOAN BORJA I SANZ	
<i>Sobre "Cantonet" de Gaspar Jaén i Urban</i>	173

RECENSIONI

Laura Bolo, *Mecanismes narratius en la construcció dels personatges de la novel·lística rodorediana*, Barcelona, Fundació Mercè Rodoreda - IEC, 2018, 111 pp. (J.À. Cano), pp. 179-183; Vicent Beltran Calvo, Carles Segura-Llopes, *Els parlars valencians*, València, Universitat de València, 2017, 395 pp. (K. Faluba), pp. 184-187; Agustí Pons, *Maria Aurèlia Capmany. L'època d'una dona. Edició del centenari (1918-2018)*, Barcelona, Meteora, Col·lecció Cronos 31, 2018, 475 pp. (V. Orazi), pp. 188-191; Maria Aurèlia Capmany, *Cartes impertinents de dona a dona*, Valls, Cossetània Edicions, 2018, 129 pp. (V. Orazi), pp. 192-195; Gaspar Jaén i Urban, *Formació d'una ciutat moderna de grandària mitjana. Elx, 1740-1962*, Alacant, Publicacions de la Universitat d'Alacant, 2017, 732 pp. (M. Lucchini), pp. 196-199; Gaspar Jaén i Urban, *D'una festa que canta: la Festa d'Elx entre els segles XX i XXI*, Alacant, Institut Alacantí de Cultura Juan Gil Albert, 2017, 88 pp. (J.M. Escolano i López), pp. 200-206; *Del manuscrit a la paraula digital / From Manuscript to Digital Word. Estudis de llengua i literatura catalanes / Studies of Catalan Language and Literature*, edited by M. Pérez Saldaña and R. Roca, Amsterdam, John Benjamins Publishing Company, IVITRA Research in Linguistics and Literature 16, 2018, 444 pp. (V. Orazi), pp. 207-209; August Bover, *Blau marí. Poemes i proses*, pròleg de V. Panyella, epíleg d'O. Pi de Cabanyes, Vilanova i la Geltrú, El Cep i la Nansa Edicions, 2018, 107 pp. (V. Orazi), pp. 210-213; Cesare Giardini, *Antologia dei poeti catalani contemporanei 1845-1925*, postfazione di V. Orazi, Roma Edizioni di Storia e Letteratura - Centro Studi Piero Gobetti, 2018, 314 pp. (B. Greco), pp. 214-216; Joan-Elies Adell, *Res no és personal*, pròleg de F. Gil-Lluch, Barcelona, Edicions Saldonar, 2018, 72 pp. (V. Orazi), pp. 217-220; *Les quatre grans cròniques. V. Apèndix i índex*, nota editorial de J. Massot i Muntaner, Barcelona, IEC, Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica CI, 2016, 212 pp. (V. Orazi), pp. 221-222; *Violència i identitat*, a cura de F. Ardolino i E. Losada, Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona, CRIC - Construcció i Representació d'Identitats Culturals, 2017, 151 pp. (V. Orazi), pp. 223-226; Lluís Cabré, Alejandro Coroleu, Montserrat Ferrer, Albert Lloret, Josep Pujol, *The Classical Tradition in Medieval Catalan. 1300-1500*, Woodbridge, Tamesis, Colecció Tàmesis Serie A: Monografías 374, 2018, 289 pp. (V. Orazi), pp. 227-230; *El "Regiment de preservació de pestilència" (1348) de Jacme d'Agramont. Història del manuscrit guardat a Verdú*, context i versió en català actual de F. Cremades, Tàrraga, Museu Comarcal d'Urgell-Tàrraga,

2016, 178 pp. (S. Cupiccia), pp. 231-233; *Novecento e dintorni. Grilli in Catalogna*, editat per N. De Benedetto i E. Bou, Venezia, Edizioni Ca' Foscari - Digital Publishing, Biblioteca di *Rassegna Iberistica* 3, 2016, 248 pp. (R. Rao), pp. 234-237; Mercè Rodoreda, *Cartes de guerra i d'exili (1934-1960)*, a cura de C. Arnau, Barcelona, Fundació Mercè Rodoreda - IEC, Arxiu Mercè Rodoreda 7, 2017, 382 pp. (V. Orazi), pp. 238-241.

Del manuscrit a la paraula digital / From Manuscript to Digital Word. Estudis de llengua i literatura catalanes / Studies of Catalan Language and Literature, edited by Manuel Pérez Saldaña and Rafael Roca, Amsterdam, John Benjamins Publishing Company, IVITRA Research in Linguistics and Literature 16, 2018, 444 pp.

Veronica ORAZI
Università degli Studi di Torino

El volum ressenyat ofereix un testimoniatge imprescindible per enfocar el desenvolupament dels estudis sobre la llengua i la literatura catalanes des del començament del s. XX fins a l'actualitat.

Els editors, Manuel Pérez Saldaña i Rafael Roca, afirmen oportunament que el mateix principi del s. XX, amb el Primer Congrés Internacional de Llengua i Literatura Catalana, va començar una època de fort interès pels estudis del sector, que va experimentar un impuls encara major durant els anys setanta i vuitanta del segle passat, amb iniciatives estratègiques, com ara la represa d'aquests estudis a les universitats dels Països Catalans i estrangeres. En els mateixos anys va jugar un paper decisiu l'AILLC, l'Associació de Llengua i Literatura Catalanes, que des d'aleshores ha estat un punt de referència a nivell internacional pel que fa a la promoció i el desenvolupament dels estudis catalans als Països Catalans i a l'estranger.

Es dedueix fàcilment, doncs, la importància de sintetitzar en un volum els aspectes i les perspectives més rellevants de la investigació per traçar una trajectòria clara –quant a la reconstrucció de la història dels estudis catalans– i encoratjadora –si hom pensa en les recaigudes científiques de les contribucions presentades– d'aquest impactant fenomen no tan sols cultural, sinó també sociocultural i sociopolític, a l'hora de reivindicar un perfil identitari ric i sempre prometedori de nous avançaments.

Tot això ho demostren, en paraules dels mateixos editors, la vitalitat que actualment acrediten els estudis de llengua i literatura catalanes, la varietat d'interessos i d'enfocaments teòrics i la diversitat de procedència dels investigadors del català, factors que proven l'existència d'una poderosa xarxa de relacions científiques i de recerca ja consolidades a nivell internacional, font d'un diàleg constant i productiu, de què aquest llibre representa una mostra excel·lent.

El volum consta d'una *Introducció* dels editors (pp. 1-8) i de tres parts, dedicades a sengles aspectes clau: *Cultura i llengua del segle XV al XVIII*, *Cent anys de literatura catalana (1859-1959)* i *Multilingüisme i interculturalitat*.

A la primera hi apareixen articles que tracten qüestions de crítica textual i esclareixen aspectes encara dubtosos, com ara la traducció d'obres catalanes al castellà, a partir de l'estudi dels textos fons i de la mateixa tasca del traductor, per exemple analitzant el cas de la versió castellana quatrecentista del *Llibre de paraules e dits de savis e filòsofs* de Jafudà Bonsenyor (Maria Conca i Josep Guia, pp. 11-35); el rerefons dantesca i les circumstàncies històriques d'un episodi del *Curial i Güelfa* (Abel Soler, pp. 36-49), que profunditza en el context polític de l'època i permet esbrinar elements encara obscurs del text; tres articles que estudien els usos del català durant l'Edat Moderna: la pervivència i el procés de substitució del català pel castellà en la llengua administrativa de la documentació de Fraga (Hèctor Moret i Hugo Sorolla, pp. 50-66); els usos lingüístics de les dones en l'àmbit social a través de l'anàlisi de l'univers literari femení i, en particular, dels textos i les llengües a l'esfera monàstica (Verònica Zaragoza Gómez, pp. 67-93); l'ús de la llengua i el dialecte en la dramaturgia dels segles XVI-XIX (Albert Rossich, pp. 94-111); la decadència del clíctic adverbial *hic* durant els segles XV i XVI (Josep E. Ribera, pp. 112-133); l'estudi de la lexicografia catalana enfocat a través dels textos popularistes valencians dels segles XVIII i XIX (Joaquim Martí Mestre, pp. 134-155); i, finalment, clou la primera part del volum una contribució sobre les relacions entre les manifestacions de l'èpica amb les victòries militars i l'exaltació cristiana, de Lepant a la Guerra de Successió (Eulàlia Miralles, pp. 156-175).

La segona part del llibre presenta treballs sobre la producció literària catalana des de la meitat del segle XIX a la meitat del segle successiu. Quatre d'aquests analitzen l'ús de la ironia entre el 1900 i el 1939: la ironia 'tropical' de Josep Carner, en els articles escrits per l'autor a Costa Rica durant els anys 1924-1926 i publicats a *La veu de Catalunya* (Jordi Malé, pp. 177-190); en la literatura dels anys trenta i en la producció inicial de Salvador Espriu i, en particular, en alguns dels seus textos narratius (Patrizio Rigobon, pp. 191-201); en l'avantguarda catalana i en Dalí, el qual presenta un concepte d'ironia desenvolupat en dos eixos, un clàssic i un altre modern (Vicent Santamaria de Míngo, pp. 202-215); la ironia com a estratègia de subversió, tant en la producció de Caterina Albert *àlies* Víctor Català com en la de Mercè Rodoreda, amb especial atenció als elements paratextuals (Maria Àngels Francés, pp. 216-227). Quatre contribucions més ofereixen, en canvi, una perspectiva d'investigació diferent: l'estudi de la relació entre identitat i alteritat a partir del dietari *Hores angleses* de Ferran Soldevila (Anna Esteve, pp. 228-240); la representació de la guerra en *El carro dels morts* de Joan Santamaria com a reflex de fractures traumàtiques i ideològiques, tant personals com col·lectives (Antoni

Maestre Brotons, pp. 241-251); el bilingüisme castellà-català en el teatre a la Barcelona de posguerra, reflex de l'impacte del franquisme, i les etapes i els factors que influeixen en les tries lingüístiques dels dramaturgs en el panorama teatral de l'època (Enric Gallén, pp. 252-266); la història textual d'*Incerta glòria* de Joan Sales, a través de les seves edicions i traduccions (Patrizio Rigobon, pp. 267-281).

La tercera part de la miscel·lània, dedicada a l'estudi de la llengua contemporània, al multilingüisme i la interculturalitat, analitza temes fonamentals com ara les relacions de la teoria lingüística amb la pràctica lexicogràfica, aprofitant també els exemples de diccionaris d'altres llengües (Joaquim Rafel i Fontanals, pp. 285-315); les arrels folklòriques i l'anàlisi lingüística de les llegendes sobre la Passió de Jesús en la tradició catalana (Caterina Valriu Llinàs, pp. 316-330); la informatització dels quaderns de camp que Antoni M. Alcover va recopilar durant els seus viatges (Maria-Pilar Perea, pp. 331-348); la reflexió sobre els usos lingüístics escrits dels usuaris dels nous entorns de comunicació digital (Neus Nogué Serrano, pp. 349-360); les tendències del canvi lingüístic, analitzades a través del procés de formació de neologismes verbals, mitjançant l'estudi de la informació recollida per l'Observatori de Neologia de la Universitat Pompeu Fabra (Mercè Lorente Casafont, pp. 361-379); el comportament lingüístic declarat de les comunitats al·lògenes en parelles mixtes italo-catalanes i franco-catalanes, tenint en compte l'encreuament identitari grupal i les ideologies lingüístiques (Francesc Bernat i Baltrons i Rosa Maria Torrens Guerrini, pp. 380-394); les actuacions comunicatives i les representacions ideològiques dels parlants tortosins en una zona de cruïlla entre el català i l'espanyol i les interferències lingüístiques o les actituds que se'n deriven (Aurèlie Saffroy, pp. 395-404); les possibilitats de revertir la minorització sociolingüística del català, enfocades a través d'un estudi de cas a la Vall d'ign (Àngela Lahosa Enguix, pp. 405-418); i, finalment, una contribució que ofereix un exercici de disseccionament de la construcció literària i sociolingüística dels 'altres catalans', realitzat tot aprofitant els personatges de la novel·la *Carrer Bolívia* de Maria Barbal (Montse Gatell Pérez, pp. 419-429).

Clou el volum l'Índex toponomàstic (pp. 431-444).

La miscel·lània agrupa un conjunt de contribucions sobre aspectes especialment rellevants des del punt de vista tant filològic com lingüístic, des de l'època del manuscrit fins a la paraula digital, que representen una aportació sòlida i innovadora en el panorama dels estudis catalans actuals; aportació que segurament contribuirà a l'avanç futur dels estudis catalans al País i a l'estranger.